19/12/2020

Ο π. Γ. Μεταλληνός ως μελετητής της Τουρκοκρατίας και της Ελληνικής Επανάστασης

/ Γνώμες

Γράφει ο Κωνσταντίνος Χολέβας, Πολιτικός Επιστήμων

Στις 19 Δεκεμβρίου 2020 συμπληρώνεται ένας χρόνος από την εκδημία του Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Μεταλληνού, Ομοτίμου Καθηγητού της Εκκλησιαστικής Ιστορίας στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Είχα την ευλογία και τη χαρά να συνεργασθώ μαζί του σε πολλούς τομείς, ιδίως δε στον χώρο της Εκκλησιαστικής Ραδιοφωνίας. Από το 1989 έως το 2001 παρουσιάζαμε μαζί την ιστορική εκπομπή «Από την Ορθόδοξη Ρωμέϊκη παράδοσή μας», στον Ραδιοφωνικό Σταθμό της Εκκλησίας της Ελλάδος. Έμαθα πολλά κοντά του και τον ευγνωμονώ που με τίμησε με τη φιλία του. Ήταν ένας πολυτάλαντος άνθρωπος με γνώσεις σε όλους τους τομείς των Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, με χιούμορ, με ευγένεια και με ικανότητα να μεταδίδει το μήνυμά του απλά και κατανοητά.

Ο μακαριστός π. Γεώργιος Μεταλληνός, ως θεολόγος και ιστορικός. έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη της Τουρκοκρατίας και αναζήτησε τους παράγοντες που βοήθησαν το Γένος να επιβιώσει. Σημαντικό έργο του για το θέμα αυτό υπήρξε

το βιβλίο με τον τίτλο **ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ** και υπότιτλο: Οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Εξεδόθη για πρώτη φορά το 1984 από τις εκδόσεις ΑΚΡΙΤΑΣ και γνώρισε πολλές επανεκδόσεις. Εγράφη αρχικά για να χρησιμοποιηθεί ως σχολικό βιβλίο, αλλά το τότε Παιδαγωγικό Ινστιτούτο απέρριψε το βιβλίο με την επισήμανση γνωστού «προοδευτικού», ο οποίος δήλωσε: «Δεν επιτρέπεται να έχουμε σχολικά βιβλία γραμμένα από κληρικούς»!

Το βιβλίο αργότερα αξιοποιήθηκε ως πανεπιστημιακό εγχειρίδιο για τους φοιτητές του Τμήματος Θεολογίας Αθηνών. Προ ολίγων ετών ο π. Γεώργιος συνεργάσθηκε με τον γιο του Δημήτριο, λέκτορα της Νεοελληνικής Ιστορίας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, και συμπλήρωσαν μαζί κάποια σημεία του βιβλίου. Τώρα κυκλοφορεί με τον τίτλο: ΕΘΝΑΡΧΙΑ (εκδόσεις ΑΡΑΚΥΝΘΟΣ) και φέρει την υπογραφή των δύο συντελεστών, πατρός και υιού.

Ο αείμνηστος παπα-Γιώργης επισημαίνει στο βιβλίο αυτό, αλλά και σε όλα τα έργα του, ότι η Ορθοδοξία ήταν η δύναμη που κράτησε όρθιο τον Ελληνισμό στα μαύρα χρόνια της δουλείας. Όποιος χανόταν για την Ορθοδοξία χανόταν και για τον Ελληνισμό. Ο εξισλαμισμένος τούρκευε. Έχανε και τη θρησκευτική και την εθνική του ταυτότητα. Ο συγγραφεύς επισημαίνει επίσης ότι στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας χρησιμοποιήθηκε περισσότερο ο όρος Ρωμηός, ο οποίος συμβόλιζε την Ορθόδοξη Πίστη και τη βυζαντινή καταγωγή των υποδούλων. Ρωμαίος ή Ρωμηός σημαίνει ότι οι Έλληνες είχαν αναφορά στη Νέα Ρώμη – Κωνσταντινούπολη και στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Είχαν ως όραμα τη Μεγάλη Ιδέα, δηλαδή την απελευθέρωση της Κωνσταντινουπόλεως μαζί με τα υπόδουλα εδάφη. Βεβαίως ο π. Γεώργιος ως ερευνητής των πηγών παρατηρεί ότι δεν έπαυσε ποτέ η χρήση του όρου Έλλην. Στις ραδιοφωνικές εκπομπές μας συνήθιζε να λέει: Και τα τρία δικά μας είναι. Ρωμηός, Έλλην, Γραικός. Απλώς η έμφαση στη Ρωμηοσύνη εξέφραζε περισσότερο τη σύνδεση με την Ορθοδοξία.

Στη σελίδα 26 του ως άνω βιβλίου (Τουρκοκρατία) γράφει: «Την αυθεντική ένωση Ελληνισμού και Χριστιανισμού διασώζουν και εκφράζουν σε όλους τους αιώνες οι άγιοι Πατέρες, οι οποίοι διατηρούν και την ισορροπία στη σχέση και σύζευξη των δύο αυτών μεγεθών. Η ποιητική δημιουργία του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου (+390), η επιστημονική ενασχόληση του Μεγάλου Βασιλείου (+379), οι φιλολογικοκριτικές έρευνες του Μεγάλου Φωτίου (+886), τα μουσικά επιτεύγματα του Αγίου Ιωάννου Δαμασκηνού (+750) και οι επιστημονικές προοδευτικές επιδόσεις του Ευγενίου Βουλγάρεως (+1806) είναι στοιχεία ελληνικότητας, που ενσωματώθηκαν στην Ορθοδοξία, όχι ως εγκλωβισμός της στην ιστορικότητα και χρονικότητα, αλλά ως δυνατότητες για την υπέρβαση της ιστορίας και του χρόνου. Γιατί η Ορθοδοξία, ξεκινώντας από το αυθεντικό ανθρώπινο, το χωρίς

αμαρτία, στοχεύει στη μεταβολή του ανθρώπου σε «ναό του Αγίου Πνεύματος», ως προϋπόθεση για τη συγκρότηση της αυθεντικής χριστιανικής κοινωνίας».

Στην αποτροπή των εκουσίων εξισλαμισμών συνέβαλαν τα μέγιστα οι Νεομάρτυρες. Γράφει σχετικά ο π. Γεώργιος στη σελίδα 100-101 του βιβλίου του: «Το μαρτύριο των Νεομαρτύρων δείχνει και τη συμμετοχή της Εκκλησίας στην αντίσταση και την ενότητα, έτσι, όλου του Γένους εναντίον του τυράννου. Στην επιστροφή και ομολογία των Νεομαρτύρων συνέβαλλαν αποφασιστικά οι Γέροντες-,Πνευματικοί τους. Σ' αυτούς κατέφευγαν, κυρίως στα αγιορείτικα μοναστήρια, για να μετανοήσουν και να εισαχθούν στην πνευματική ζωή. Τα ασκητήρια έγινα έτσι «προμαχώνες μπροστά στα κύματα του μουσουλμανισμού». Μετά την ολοκλήρωση της πνευματικής τους προετοιμασίας, με την άδεια του Πνευματικού τους, έδιναν την ομολογία της πίστης, που συνήθως κατέληγε στο μαρτύριο. Δεν ήταν, συνεπώς, πράξη αυτοκτονίας, όπως θα μπορούσε να φανταστεί κανείς. Ήταν ενσυνείδητη ενέργεια, που προερχόταν από την επίγνωση της σημασίας του εξισλαμισμού. Αυτόν στην ουσία πολεμούσαν. Γιατί ήταν βέβαιοι για τη δυναμική, που θα ασκούσε το μαρτύριό τους στη λαϊκή ψυχή».

Των Ελλήνων οι Κοινότητες ήταν η πρώτη μορφή αυτοδιοικήσεως του Νεωτέρου Ελληνισμού. Ο π. Γεώργιος εντοπίζει και εκεί την επίδραση της Ορθοδοξίας. Γράφει στις σελίδες 116-117 του προαναφερθέντος βιβλίου τα εξής: «Χαρακτηριστικό είναι ότι ο κοινοτικός θεσμός αναπτύχθηκε μόνο στο ορθόδοξο περιβάλλον και όχι σε περιοχές, όπου ήταν φανερή η επίδραση του δυτικού φεουδαρχικού συστήματος. Στη Μύκονο λ.χ. μέχρι το 1537, που κράτησε η Φραγκοκρατία, δεν υπήρξε κοινοτική οργάνωση, αλλά μόνον από το 1667 που ο κλήρος του νησιού απαλλάχθηκε από τα φιλοδυτικά στοιχεία και ορθοδοξοποιήθηκε. .... Κάθε ορθόδοξος ναός γινόταν κέντρο κοινοτικής ζωής, γιατί χρησίμευε ως χώρος σύναξης της κοινότητας, που ταυτιζόταν έτσι οριακά, αλλά και λειτουργικά με την ενορία».

Στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου «Τουρκοκρατία» ο εκλιπών παρέθεσε μία σειρά κειμένων-πηγών που καταδεικνύουν του λόγου το ασφαλές για τα γραφόμενά του. Ιδιαιτέρως επέμενε ο π. Γεώργιος στην έρευνα των επιδράσεων του Δυτικού Διαφωτισμού στον Ορθόδοξο Ελληνισμού. Μέσα από τα πρωτότυπα κείμενα φαίνεται ότι οι Ορθόδοξοι Πατριάρχες και κληρικοί δεν διαφωνούσαν με την εισαγωγή των Θετικών Επιστημών από τη Δύση, αλλά ήσαν πολύ επιφυλακτικοί στα αντιχριστιανικά και αντιεκκλησιαστικά μηνύματα, τα οποία εξέπεμπαν ορισμένοι εκ των κορυφαίων του Διαφωτισμού. Ο Ελληνισμός κράτησε επιλεκτικά ορισμένα μόνον στοιχεία από τις εισαγόμενες ιδέες.

Από τους ήρωες του 1821 τον συγκίνησε ιδιαιτέρως ο Ιωάννης Μακρυγιάννης.

Ο π. Γεώργιος μελέησε επισταμένως τα δύο έργα του ευλαβούς στρατηγού που καταγόταν από το Αβορίτι της περιοχής Λιδωρικίου Δωρίδος. Ο π. Γεώργιος στο παρακάτω κείμενο παραπέμπει στα Αομνημονεύματα με το χαρακτηριστικό γράμμα Α και στα Οράματα και Θάματα, το δεύτερο έργο του Μακρυγιάννη, με το γράμμα Ο. Παραθέτω τα σχόλια του π. Γεωργίου Μετλληνού για τη διαχρονική συνέχεια του Ελληνισμού (Από το κείμενο: Ο Ελληνισμός στη ζωή και το λεργο του Μακργιάννη, Ελληνισμός Μετέωρος, έκδοση Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 1992, σελ. 107): «Είναι τόσο φυσική στον Μακρυγιάννη η αδιατάρκτη συνέχεια του Έθνους, ώστε μιλώντας για την εποχή του να αναδύονται στη μνήμη του αβίαστα οι Αρχαίοι. «Γοναίγοι προπατέρες μας είναι ο Μιλτιάδης, ο Θεμιστοκλής, ο Αριστείδης, ο Λεωνίδας, ο γερο- Σωκράτης και ο Πλάτων» και «οι επίλοιποι γενναίοι άνδρες» (Α, 341/2, Ο 179).... Δίπλα στον Σωκράτη επιβιώνει στη μκρυγιάννεια μνήμη ο Μ. Βασίλειος (Α 497). Τα Ο-Θ μαρτυρούν αυτή τη συζυγία στη συνείδηση του Στρατηγού. Οι νέοι Έλληνες δεν είναι μόνον απόγονοι των αρχαίων, αλλά παιδιά και των Αγίων της Ρωμηοσύνης, όλης δηλαδή της ελληνικής ιστορικής συνέχειας».

Στο βιβλίο του «Ελληνισμός Μαχόμενος» (εκδόσεις ΤΗΝΟΣ, Αθήνα 1995, σελ. 41 κ.ε.) ο π. Γεώργιος καταθέτει χρήσιμα συμπεράσμτα των ερευνών του σε ένα κείμενο με τίτλο: **ΤΟ ’21 ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΟΥ.** Παραθέτω ορισμένες ιστορικές πληροφορίες του συγγραφέως, οι οποίες απαντούν σε αντιεκκλησιαστικές προπαγάνδες: «Διαπίστωση αδιάψευστη της έρευνας είναι ότι δεν υπάρχει εξέγερση του υποδούλου Γένους, στην οποία δεν έπαιξαν ενεργό ρόλο κληρικοί και μοναχοί. Μία περιδιάβαση στην πολύτομη (και πολύτιμη) Ιστορία του Νέου Ελληνισμού του καθηγητού Αποστ. Βακαλοπούλου επιβεβαιώνει τη θέση αυτή. Και δεν ήσαν λίγα τα επαναστατικά κινήματα του δούλου Γένους. Περισσότερες από 70 είναι κατά τον υπολογισμό μας οι εξεγέρσεις και τα επαναστατικά κινήματα σε όλη την περίοδο της Τουρκοκρατίας» (σελ. 47- 48).

Για τη συμβολή των Ορθοδόξων κληρικών στην Ελληνική Επανάστση ο π. Γεώργιος καταγράφει την ακόλουθη τεκμηριωμένη άποψη: «Ιδιαίτερα από τις περιοχές της Ελλάδος αναφέρονται εωνυμα στις πηγές 73 Αρχιερείς που έλαβαν ενεργό μέρος στον Αγώνα. Σαραντα δύο Αρχιερείς υπέστησαν ταπεινώσεις, εξευτελισμούς, φυλακίσεις, διώξεις κάθε είδος, βασανιστήρια, εξορίες κ.λπ. Δύο Οικουμενικοί πατριάρχες (Γρηγόριος Ε΄, Κύριλλος ΣΤ΄) και 45 Αρχιερείς (Μητροπολίτες) εκτελέσθηκαν ή έπεσαν σε μάχες. Κατά τον Γάλλο Πρόξενο Πουκεβίλ οι κληρικοί θύματα του Αγώνα ανέρχονται συνολικά σε 6000.

Υπάρχει όμως, συνεχίζει ο π. Γεώργιος και το εξ αντιθέτου επιχείρημα. Η μαρτυρία των Τούρκων Ιστορικών για τη δράση του Ελληνορθοδόξου κλήρου στον Αγώνα

του ’21. Έτσι ο Μώραλη Μαλίκ Μπέη δέχεται ότι «τον λαόν (της Πελοποννήσου) υπεκίνησαν οι έχοντες συμφέροντα και σχέσεις μετά τούτων, οι έμποροι, οι πρόκριτοι και κυρίως οι Μητροπολίτες και γενικώς οι ανήκοντες εις τον κλήρον, δηλαδή οι πραγματικοί ηγέται του Έθνους».(σελ 62-63).

Ας ξαναμελετήσουμε την Ελληνική Επνάσταση του 1821 έχοντας ως οδηγό μας τα κείμενα του αειμνήστου διδασκάλου του Γένους, του πατρός Γεωργίου Μεταλληνού.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, τεύχος Δεκεμβρίου 2020